

पशुओमां पसीकरा अने तेनी आवश्यकता

“ખસીકરણ” એટલે કે નર જાનવરની જનનગ્રંથીને નકામી બનાવી અથવા શસ્ત્રક્રિયાથી દૂર કરવી. આપણે સૌ જાણીએ જ છીએ કે પશુપાલકો ખેતી કામ માટે બળદ વાપરે છે. અન્ય પશુઓ જેવા કે ઘોડા, ગધેડા, ઉંટ, ખચ્ચર વગેરે જાનવરો ભારવહન માટે ભારવાહક ગાડામાં જોડવામાં આવે છે. વધુમાં સામાન્ય રીતે નર પ્રાણીઓનો સ્વભાવ આક્રમક હોય છે અને તેમની તોફાનીવૃત્તિને કારણે નર પ્રાણીઓને પાલતું બનાવવા, પાળવા, બાંધવા છોડવામાં મુશ્કેલી અનુભવીએ છીએ પરંતુ ખસી કરેલ નર પશુઓનો સ્વભાવ શાંત થાય છે જેનો આપણે પ્રત્યક્ષ અનુભવ બળદના ઉપયોગથી જાણીએ જ છીએ કારણ કે બળદ એટલે ખસી કરેલ નર વાછરડા, વધુમાં ખસી કરેલ નર જાનવરને માદા પશુ સાથે રાખી બાંધી શકાય છે.

ફાયદાઓ :

- (૧) સામાન્ય પણે માદા પશુઓ જ્યારે વેતર/ગરમીમાં હોય ત્યારે નરપશુ તોફાન કરે છે. પરંતુ ખસી કરેલ નર પશુ માદા પશુઓના સમૂહમાં તોફાન કે મસ્તી કર્યા વગર જ સાથે રહી શકે છે.
- (૨) ખસી કરેલ નર પશુઓને બાંધવા છોડવામાં સુગમતા રહે છે તેમજ તેની દેખભાળ કરતા માલિકો/પશુપાલકો/નોકરોને પશુ દ્વારા વાગવા કે બીજી થતી ઈજાઓથી મુક્તિ મળે છે.
- (૩) ખસીકરણની પ્રક્રિયાથી અનિચ્છનીય એવા હલકી કક્ષાના નર જાનવરો મારફતે થતું સંવર્ધન અટકાવીને ઈચ્છિત વંશાવળી સાચવી શકાય છે.
- (૪) ખસી કરેલ જાનવર રૂષ્ટ પુષ્ટ હોય છે તેમજ તેમનો શારીરિક વિકાસ પ્રમાણમાં જલ્દીથી થાય છે. અને આવા ખસી કરેલા જાનવરોનું માંસ પ્રમાણમાં ઉત્તમ પ્રકારનું હોય છે.
- (૫) નર પશુઓની ગ્રંથિમાં અથવા જનનગ્રંથિમાં અસાધ્ય બિમારી અથવા કેન્સરનો

રોગ થયો હોય તો ખસીકરણથી દૂર કરી શકાય છે.

- (૬) ખસી કરેલ જાનવરોને જાતીય આર્કષણ નહિવત હોવાને કારણે નર પશુઓ અને માદા પશુઓની વચ્ચે ઝગડા/લડતા રહેતા નથી અને આના કારણે નાની ઈજાઓ ખસીકરણ કરવાથી નીવારી શકાય છે.
- (૭) નર પશુઓના પેશાબમાં આવતી તીવ્ર વાસ પણ ખસીકરણથી અટકાવી શકાય છે. આમ પશુઓમાં ઉપરોક્ત દુષણોમાંથી મુક્તિ મેળવવા ખસીકરણ અતિ આવશ્યક છે.

ખસીકરણ ક્યારે કરાવવું :

દરેક પશુપાલકોએ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે જુદા જુદા પશુઓમાં ખસીકરણની ઉંમર જુદી જુદી હોય છે. વાછરડા છ અઠવાડિયાથી છ મહિના, ઘેંટા, બકરા, ડુકકર જેવા પ્રાણીઓને છ અઠવાડિયા ઘોડા એકથી ત્રણ વર્ષ અને કુતરા-બિલાડાઓને છ માહિનાની ઉંમરે ખસી કરાવવી હિતાવહ છે મોટી ઉંમરે ખસી કરાવવાથી પશુને વધુ પીડા થાય છે. સામાન્ય રીતે પશુઓમાં ખસીકરણ માટે શિયાળાની ઋતુ આદર્શ માવામાં આવે છે કારણ કે ચોમાસા કે ઉનાળા દરમિયાન ઓપરેશનના ઘા જલ્દી રૂઝાતા નથી આથવા ઘા પાકે છે. તેમાં જીવજંતુ કીડા પણ પડી શકે છે. વધુમાં ઓપરેશન સવારે કરાવવાથી ઓપરેશન પછીની ખામીને દિવસ દરમિયાન નિવારી શકાય છે.

ખસીકરણની પદ્ધતિઓ :

(૧) ક્લોજ પદ્ધતિ :

સામાન્ય રીતે વાછરડા, ઘેંટા-બકરા જેવા પાલતું પ્રાણીઓમાં રક્તસ્રાવ વિહીન, નાની શસ્ત્રક્રિયા ચીપિયાની મદદથી ખૂબ જ ચોકકસાઈપૂર્વક કરી શકાય છે. આ પદ્ધતિમાં બર્ડીઝો નામો ચીપિયો (સાંડસી) ના બે જડબા વચ્ચે અંડકોષની વૃષણરજ્જુને પકડી હાથા ઉપર દબાણ આપી કચડી નાંખવામાં આવે છે જેનાથી

લોહીની નળીયો દબાઈ જાય છે. પરિણામે લોહીનું ભ્રમણ બંધ થવાથી વૃષણના અંડકોષો સુકાઈ જઈ કામ કરતા બંધ થાય છે. આ પદ્ધતિમાં ચામડીને પણ કાપો મૂકવાની જરૂરિયાત નહીં હોવાને કારણે કલોઝ પદ્ધતિવાળું રક્તવિહિન નાનું ઓપરેશન તરીકે ઓળખાય છે.

(૨) ઓપન પદ્ધતિ :

આનો ઉપયોગ કૂતરા-બિલાડા અને ઘોડાઓમાં કરવામાં આછે છે જેમાં અંડકોષની ચામડી અને વૃષણને ફરતે વીંટાયેલા પડદા ચીરીને વૃષણનો ભાગ કાપીને બંને વૃષણો બહાર કાઢી નાખવામાં આવે છે. લોહીની નળીને ખાસ પ્રકારના શોષાઈ/ આગળી જતા દોરા વડે બાંધી દેવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિને ઓપન મેથડ પદ્ધતિથી ખસી કર્યું કહેવાય અને આ એક પ્રમાણમાં મોટું ઓપરેશન કહી શકાય.

આમ દરેક પશુપાલકોએ પોતાના નર પશુઓને નિર્ધારિત કરેલ નાની ઉંમરમાં જ ખસીકરણ કરાવવું જોઈએ. કારણ કે મોટી મોટી ઉંમરના ગોઘલા ખસી કરાવવાથી આવા વાછરડાઓમાં નર તત્વ એટલે કે મસ્ક્યુલાર્શન વિશિષ્ટતાઓ જેવી કે મોટી ગરદન થઈ જાય છે, બાહ્ય દેખાવ બળદ જેવો લાગતો નથી, ઓપરેશન માટે જમીન ઉપર પડવામાં મુશ્કેલી પડે છે. અથવા ઈજા થવાની સંભાવનાઓ વધે છે. આમ નાની ઉંમરના જ પશુઓને ખસીકરણ નિષ્ણાંત જાનવરના ડૉક્ટર પાસેથી જ કરાવવું હિતકારક છે. આ માટે વૈજ્ઞાનિક અભિગમ કેળવવાની જરૂરિયાત છે. ગામડાઓમા રહેતા અણધર ઉટવૈધ પાસે ખસી નહી કરાવતા તેઓને રક્તતવિહીન, ચામડી ઉપર ઘા વગરની વૈજ્ઞાનિક “બર્ડીઝો કેસ્ટ્રેટર” થી તેમના કિંમતી નર જાનવરોને ખસી કરાવવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ.

ડૉ. સફી વહોરા અને ડૉ. જી.એન. થોરાત

પશુ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર, આ.કૃ.યુ., દેવગઢબારીયા